

Н. В. Міокова,
аспірантка кафедри економічної політики,
Національна академія державного управління при Президентові України

АНАЛІЗ СТРАТЕГІЧНИХ НАПРЯМІВ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ БАНКОМ РЕКОНСТРУКЦІЇ ТА РОЗВИТКУ У СФЕРІ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

У статті розглянуто державна політика співробітництва України з Європейським банком реконструкції та розвитку у сфері впровадження інвестиційних проектів. Аналізуються перспективи розвитку партнерства з ЄБРР у сфері інвестиційного розвитку.

In the article considered public policy of collaboration of Ukraine with the European bank of reconstruction and development in the field of introduction of investment projects. The prospects of development of partnership are analysed from EBRD in the field of investment development.

ВСТУП

Україна є другою за розміром країною діяльності Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР). Ключовим інструментом організації співпраці між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку є Стратегія ЄБРР в Україні, схвалена Радою Директорів Банку 18 вересня 2007 року. Стратегія направлена на вирішення ключових проблем перехідного періоду України, зокрема стосовно диверсифікації виробничої бази та загального покращення конкурентоспроможності країни, розвитку місцевих ринків капіталу, продовження реформи енергетичного сектора та покращення корпоративного управління та прозорості.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Теоретичні та методичні аспекти розвитку співробітництва з ЄБРР розглядаються в працях Ю. Ковбасюка, В. Колосовой, В. Єременка, О. Пивоварського, Л. Саакадзе, В. Хорошковського та інших.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Мета статті — озглянути основні напрями державної політики співробітництва України з ЄБРР та проаналізувати перспективи розвитку партнерства з ЄБРР у сфері інвестиційного розвитку.

РЕЗУЛЬТАТИ

За всі роки співробітництва портфель ЄБРР налічує 293 проекти, загальний обсяг наданих ЄБРР ресурсів за

якими складає 7,5 млрд євро. Станом на сьогодні проектний портфель ЄБРР в Україні складається з 13 проектів, сума позик за якими складає понад 4 млрд дол. США.

В Україні зберігається необхідність у проведенні значних інституційних та структурних реформ в усіх секторах. Незважаючи на те, що останнім часом ситуація покращилася, Україна досі посідає низькі місця за результатами міжнародних досліджень бізнес-середовища, корпоративного управління та ефективності. Також є значні проблемні питання у таких сферах, як конкурентна політика, створення нових суб'єктів господарювання та процедури банкрутства. Варто зазначити, що ключовими пріоритетами структурних реформ є покращення бізнес-середовища та зменшення корупції. Цілі в інституційній сфері включають у себе запровадження процедур справедливого вирішення конфліктів (у тому числі системи політичних протитяг та контролю, чесних судів та державного управління), усунення довготривалої невизначеності з правами власності на землю та землекористування.

Розглянемо стратегічні напрями, які потребують залучення фінансових ресурсів ЄБРР в середньостроковій перспективі.

Україна є експортером нафти та природного газу, а також важливою країною транзиту. У той самий час її економіка залишається однією з неефективних у регіоні. Енергетичний сектор постраждав за ті роки, коли він використовувався для досягнення не економічних, а в основному політичних цілей. Основним завданням у сфері

природних ресурсів є модернізація газового сектора. Після нещодавніх кроків, які були необхідні для інтеграції України до Європейського Енергетичного Співтовариства та рішення підняти внутрішні ціни на газ до рівня імпортованих цін, необхідно зробити більш прозорою НАК "Нафтогаз України" для того, щоб зміцнити його фінансовий стан та залучити додаткове фінансування для модернізації газотранспортної системи.

Таким чином у секторі енергетики та енергозбереження: на стадії реалізації знаходиться 3 проекти, сума позик ЄБРР за якими складає 194,2 млн євро: проект "Модернізація після завершення будівництва енергоблоку № 2 Хмельницької АЕС та енергоблоку № 4 Рівненської АЕС" (сума позики: 42 млн дол. США, термін реалізації: 07.07.2006 — 01.09.2012, відповідальний виконавець — Міненерговугілля, бенефіціар — НАЕК "Енергоатом". Мета проекту — покращення надійної та ефективної роботи енергоблоків ХАЕС-2 — РАЕС-4; завершення Програми модернізації енергоблоків ХАЕС-2 — РАЕС-4, з метою вдосконалення обох енергоблоків до міжнародного визнаного рівня безпеки; підтримка поточної модернізації усіх існуючих в Україні атомних енергоблоків; підтримка поточного реформування електроенергетичного сектора в Україні. Слід зазначити, що виконання проекту здійснюється відповідно до запланованого графіку. З початку реалізації вибірка складає 89% суми позики.

Проект Фінансування Української енергозберігаючої сервісної компанії УкрЕСКО II фаза (сума позики: 20 млн дол. США, або 14,2 млн євро, термін реалізації: 31.10.2006 — 31.12.2012, бенефіціар — АТ "УкрЕСКО". Мета проекту — надати можливість малим і середнім приватним і державним підприємствам та державним установам України впроваджувати проекти з енергозбереження та надалі розвивати ефективні механізми виконання проектів з енергозбереження в Україні з використанням ресурсів приватного сектора. Станом на початок 2012 року "УкрЕСКО" проводить моніторинг 10 проектів у Донецькій, Київській, Херсонській та Сумській областях, по яким відбувається повернення коштів за товарним кредитом. Крім того, на стадії реалізації знаходиться ще 4 проекти у Сумській, Київській та Харківській областях. Загальна вартість проектів складає більше 12 млн дол. США. Разом з тим, ПАТ "УкрЕСКО" працює над розробкою нових перспективних проектів, загальна вартість яких складає близько 7 млн дол. США. На сьогодні існують проблемні питання стосовно реалізації проекту, зокрема не вирішеним залишається питання щодо приватизації ЗАТ "УкрЕСКО", як це передбачалося Кредитною угодою.

Проект Будівництво ПЛ 750 кВ Рівненська АЕС — Київська (сума позики: 150 млн євро (співфінансування ЄІБ 150 млн євро), термін реалізації: 25.03.2009 — 30.06.2015, відповідальний виконавець — Міненерговугілля, бенефіціар — ДП НЕК "Укренерго". Мета проекту — максимальне використання встановленої потужності Рівненської та Хмельницької атомних електростанцій ОЕС України; підвищення стабільності електропостачання споживачів центральної частини ОЕС України, в тому числі Київського енерговузла; винесення мережі 750 кВ із забрудненої зони Чорнобильської АЕС.

Таким чином, у транспортному секторі реалізується 4 проекти на суму 761 млн євро. Третій Проект "Ремонт автомобільної дороги М06 Київ — Чоп" (сума позики: 200 млн євро (співфінансування Європейського інвестиційного банку 200 млн євро), термін реалізації — 16.08.2007

— 31.12.2012, відповідальний виконавець / бенефіціар — Державне агентство автомобільних доріг. Мета проекту — Реконструкція останньої секції дороги М06, яка є частиною Пан-Європейського транспортного коридору III та забезпечує зв'язок між Києвом та західним кордоном країни з Угорщиною, Польщею та Словаччиною. Варто зазначити, що проект впроваджується задовільно. З початку реалізації проекту за рахунок кредитних коштів виконано робіт на суму 455,7 млн євро, зокрема відкрито рух автомобільного транспорту на ділянках загальною протяжністю 331,9 км, в тому числі під'їзди до м. Житомир та м. Новоград-Волинський.

Розвиток інфраструктури Іллічівського морського торговельного порту (сума позики: 26 млн євро, термін реалізації — 22.05.2009 — 01.05.2014, відповідальний виконавець: Міністерство інфраструктури, бенефіціари — ДП Іллічівський морський торговельний порт. Мета проекту — проведення реконструкції причалів №7 №8 №9 Іллічівського порту з метою створення сприятливих умов для підвищення вантажообігу та зниження вартості перевезення вантажів морем. У березні 2012 року реалізацію проекту було припинено та анульовано кредитні кошти у розмірі 25, 4 млн євро.

Проект "Впровадження швидкісного руху пасажирських поїздів на залізницях України" (сума позики: 120 млн дол. США, або 85 млн євро); (співфінансування української сторони — 80 млн дол. США.), відповідальний виконавець — Міністерство інфраструктури України, бенефіціари — Державна адміністрація залізничного транспорту "Укрзалізниця". Мета проекту — сформувати транспортну систему, яка повністю задовольняла б потреби у пасажирських перевезеннях у міжміському і міждержавному сполученні; підвищити безпеку руху; створити конкурентне середовище на ринку транспортних послуг; зменшити негативний вплив транспортного сектора економіки на оточуюче природне середовище; задіяти технічний потенціал вітчизняної промисловості (будівництво пасажирських вагонів нового зразка, іншої техніки); зберегти та залучити додаткові обсяги перевезень на напряму МТК № 5.

Проект "Покращення транспортно-експлуатаційного стану автомобільних доріг на підходах до м. Києва" (сума позики: 450 млн євро, відповідальний виконавець / Бенефіціар — Державна служба автомобільних доріг України. Мета проекту: Приведення до європейського рівня транспортно-експлуатаційного стану автомобільних доріг на основних підходах до міста Києва М-01(Київ — Чернігів — Нові Яриловичі), М-05 (Київ — Одеса), М-06 (Київ — Чоп), М-07 (Київ — Ковель — Ягодин), Н-01 (Київ — Знамянка), Р-02 (Київ — Іванків — Овруч) з урахуванням підготовки для проведення фінальних змагань з футболу Євро-2012.

Слід зазначити, що банківський сектор, який швидко зростав у докризові роки, дуже постраждав під час кризи від впливу слабкого внутрішнього управління та контролю, широкомасштабного валютного кредитування, а також неефективного інституційного середовища. Так, держава націоналізувала три середніх банки та збільшила баланс двох великих державних банків. Водночас кредитування малих середніх підприємств постраждало від дефіциту кредитних коштів, іпотечне кредитування зупинилося. Основним завданням у цьому секторі є відновлення кредитування реального сектора без повернення до проблем, що існували перед кризою. Вирішення цього завдання значною мірою залежатиме від того, чи зможе влада створити сприятливе макроеконо-

мічне та регуляторне середовище і стимулювати розвиток ринку капіталу у національній валюті.

На стадії набуття чинності знаходиться 2 проекти, сума позик ЄБРР за якими складає 375 млн євро. У сфері енергетики та енергозбереження: проект "Будівництво повітряної лінії 750 кВ Запорізька АЕС — Каховська" (сума позики: 175 млн євро (співфінансування ЄІБ — 175 млн євро), відповідальний виконавець — Міненергосистема. Мета проекту — максимальне використання встановленої потужності Запорізької атомної електростанції, підвищення надійності постачання електроенергії споживачів Південної енергосистеми в умовах роботи теплових електростанцій ОЕС України зі зниженою потужністю за рахунок транзиту потужності безпосередньо від джерела генерації (Запорізької АЕС). 12.10.2010 проект погоджено Радою директорів ЄБРР та 19.10.2010 підписано Кредитну угоду. Законом України від 06.07.2011 ратифіковано Кредитну угоду між Україною та ЄБРР. На сьогодні здійснюється виконання умов, що передують набуттю чинності Кредитною угодою між Україною та ЄБРР.

Проект реабілітації гідроелектростанцій (сума позики: 200 млн євро (співфінансування ЄІБ — 200 млн євро), відповідальний виконавець — Міненергосистема. Мета проекту — поліпшення стабільності та надійності електропостачання, шляхом збільшення регулюючих потужностей об'єднаної енергосистеми, підвищення ефективності та рівня безпечної експлуатації ГЕС і відповідно сприяння безперешкодному функціонуванню та відкриттю ринку електроенергії. 01.11.2010 за результатами проведення експертизи проектною пропозицією Міненергосистема прийняло наказ № 1378 "Про доцільність підготовки спільного з Європейським банком реконструкції та розвитку та Європейським інвестиційним банком проекту "Реабілітація гідроелектростанцій". Кредитну Угоду між Україною та ЄБРР та Проектну Угоду між ЄБРР та ВАТ "Укргідроенерго" підписано 29.09.2011. Ратифікація планується орієнтовно у вересні 2012 року.

На стадії підготовки знаходиться 4 проекти, сума позик ЄБРР за якими складає 1601,7 млн євро.

Транспортний сектор: на стадії підготовки знаходиться 2 проекти, сума позик ЄБРР за якими складає 692 млн євро: проект "Завершення будівництва метрополітену у м. Дніпропетровську" (сума позики: 152 млн євро, відповідальний виконавець — Дніпропетровська міська рада. Мета проекту — введення в дію другої пускової ділянки від станції "Вокзальна" до станції "Жовтнева", забезпечити центральну частину міста сучасним екологічно чистим транспортом. Міненергосистема наказом від 15.12.2011 № 344 внесло зміни до наказу від 21.07.2009 № 749 "Про доцільність підготовки спільного з ЄБРР проекту "Завершення будівництва метрополітену у м. Дніпропетровськ" та визначило Дніпропетровську міську раду відповідальним виконавцем за згаданим проектом.

Проект "Будівництво першої черги Пролетарсько-Київської лінії метрополітену у м. Донецьку" (сума позики: 540 млн євро, відповідальний виконавець: Мінінфраструктури України. Мета проекту: поліпшення транспортного обслуговування населення міста, поліпшення екологічної ситуації найбільш забрудненої шкідливими викидами автотранспорту центральної частини міста.

Енергетика та енергозбереження: на стадії підготовки знаходиться 2 проекти, сума позик ЄБРР за якими складає 909,7 млн євро: проект "Реалізація зведеної програми підвищення безпеки АЕС України" (сума позики:

ЄБРР спільно з ЄВРАТОМ 800 млн євро, відповідальний виконавець — Міненергосистема. Мета проекту — забезпечення рівня безпеки енергоблоків АЕС України, що відповідає національним та міжнародним стандартам з безпеки; виконання зобов'язань України перед міжнародними організаціями (ЄС/ЄБРР, МАГАТЕ та ін.) та національними наглядовими органами щодо реалізації заходів щодо підвищення безпеки. 29.11.2010 за результатами проведення експертизи проектною пропозицією Міненергосистема прийняло наказ "Про доцільність підготовки спільного з Європейським банком реконструкції та розвитку проекту "Реалізація зведеної програми підвищення безпеки АЕС України". Попередня дата погодження проекту Радою директорів ЄБРР — вересень 2012 року.

Проект "Модернізація та реконструкція магістрального газопроводу Уренгой — Помари — Ужгород" (сума позики: I черга — ЄБРР та ЄІБ по 154 млн дол. США, або 109,7 млн євро, відповідальний виконавець — Мінінфраструктури. Мета проекту — підвищення надійності, прозорості, ефективності та комерційної привабливості діючих транспортних маршрутів, зменшення негативного впливу на навколишнє природне середовище, мінімізація ризиків поставок природного газу європейським споживачам через територію України. 18.03.2011 за результатами проведення експертизи проектною пропозицією Міненергосистема прийняло наказ № 241 "Модернізація та реконструкція магістрального газопроводу Уренгой — Помари — Ужгород" та направлено звернення до ЄБРР та ЄІБ з пропозицією щодо спільної підготовки проекту.

У 2012 році планується розпочати ряд нових проектів та продовжити підготовку проектів у напрямках енергетики та енергозбереження та розвитку транспортної та муніципальної інфраструктури. Так, планується підписати міжнародні договори для реалізації проектів "Реалізація зведеної програми підвищення безпеки АЕС України" (орієнтовна сума позики ЄБРР та ЄВРАТОМ — 800 млн євро) та "Завершення будівництва метрополітену у м. Дніпропетровську" (сума позики ЄБРР — 152 млн євро).

Аналіз проектного портфеля ЄБРР показав, що з вересня 2007 року 5% проектів спільних з ЄБРР в Україні були оцінені на основі їхніх результатів як "відмінні", а 87% отримали оцінку "добре". Це перевищує цільовий показник для установи в цілому щодо оцінки 80% проектів як "добре" або "відмінно". Тільки 5 проектів отримали оцінку "задовільно", і більшість з них стосуються докризового періоду. Після того, як криза вразила регіон і взаємодоповнююча роль ЄБРР розширилась, разом з цим збільшився вплив нових проектів на перехід до ринкової економіки.

Водночас слід зазначити, що у 2012 році не вдалося зберегти у кредитному портфелі ЄБРР проект "Розвиток інфраструктури Іллічівського морського торговельного порту", який впроваджувався із суттєвими затримками, пов'язаними із судовим оскарженням з боку компанії "М'юбіус Констракшн Юкрейн" результатів передкваліфікаційного відбору компанії-підрядників на виконання робіт щодо будівництва та реконструкції причалів № 7, 8, 9. У березні 2012 року ЄБРР повідомив про анулювання невибраної суми кредитних коштів в сумі 25,4 млн євро.

Таким чином, можна сформулювати ключові проблеми, які впливатимуть на співробітництво з ЄБРР в середньостроковій перспективі.

По-перше, реформування енергетичного сектора. Хоча в енергетиці відбулася часткова приватизація, для рефор у цьому секторі існують певні проблеми, зокрема оптовий ринок поки що не функціонує належним чином. Конкуренція на роздрібному ринку та в генерації обмежується домінуванням державних компаній. Регулюючий орган донедавна був політизованим, хоча влада й намагається забезпечити йому більшу незалежність. Тарифи на передачу, хоч і наближаються до рівня покриття витрат, не забезпечують стимулів для підвищення ефективності та розширення мережі. Слід зазначити, що корпоративізація НЕК "Укренерго" досі не відбулася.

По-друге, розкриття сільськогосподарського та промислового потенціалу України. Україна має значний потенціал в усьому секторі агробізнесу, який можна використати для зменшення глобального продовольчого дефіциту. Але для цього необхідно вирішити ряд конкретних задач, зокрема підвищити ефективність та врожайність, покращити доступ виробників до фінансування, забезпечити розвиток складської, транспортної та торговельної інфраструктури, модернізувати харчове виробництво та переробку сільськогосподарської продукції, особливо у сферах, що мають тісний зв'язок з іншими підсекторами на всіх рівнях створення доданої вартості, а також підтримати розвиток місцевих компаній з високим потенціалом, які найбільше постраждали від кризи. Невизначеність майбутньої ситуації з власністю на землю стримує зростання обсягів інвестицій та виробництва у цьому секторі, оскільки значні ділянки сільськогосподарських земель досі використовуються не на повну потужність або взагалі не використовуються.

Очікується, що виробничий сектор отримає вигоди від вступу України до СОТ у 2008 році, і також проводяться переговори з ЄС щодо зони вільної торгівлі. Однак цей сектор постраждав від наслідків падіння цін на товарну продукцію під час кризи (особливо на сталь наприкінці 2008 року), підвищення цін на природний газ, а також використання масових короткострокових ресурсів для фінансування довгострокових інвестиційних проектів. Невиконання урядом його зобов'язання щодо відшкодування ПДВ у встановлені терміни у 2008 — 2010 роки мало значний негативний вплив на велику кількість експортоорієнтованих підприємств. Тісні зв'язки між бізнесом та політикою, слабкі корпоративне управління та прозорість, недостатнє впровадження заходів для забезпечення конкуренції перешкоджають розвитку промисловості та залученню іноземних інвестицій. Кількість експортоорієнтованих підприємств, продукція яких має високу додану вартість, поки що не є значною.

По-третє, створення якісної та надійної інфраструктури. У транспортній галузі спостерігається певний прогрес у реформуванні сектора автомобільних доріг, але в секторі залізничних перевезень та портів процес реформ суттєво затримується. Враховуючи те, що спроможність держави вкладати значні інвестиційні ресурси у цю галузь після кризи буде значно обмежена, важливо залучити приватний сектор до реконструкції та утримання доріг та морських портів через проекти державно-приватного партнерства (ДПП) на конкурентній основі, використання контрактів з прив'язкою до фактичних результатів, а також використання найкращого досвіду на регіональному рівні, який продовжує потерпати від недостатньої уваги. Залізничний сектор залишається під контролем інтегрованої державної залізничної компанії,

що заважає мобілізації прозорого фінансування та підвищенню ефективності, яке могла б стимулювати наявність конкуренції. Морські порти також знаходяться у державній власності, хоча кількість приватних терміналів зростає.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що за останні 5 років обсяги інвестування з боку ЄБРР в економіку України збільшились майже в 4 рази: з 1,77 млрд євро на початок 2006 року до 6,7 млрд євро станом на початок 2012 року. Завдяки конструктивній роботі Уряду та ЄБРР в 2010—2011 роках вдалося завершити підготовку 3 масштабних інфраструктурних проектів на суму 825 млн євро у сферах транспорту та енергетики, підписати та ратифікувати Угоду про внесок між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку стосовно участі України у Фонді Східноєвропейського партнерства з енергоефективності та довкілля.

Крім того, 25 жовтня 2011 року відбулось підписання Меморандуму про взаєморозуміння між Міністерством економічного розвитку і торгівлі України і Європейським банком реконструкції та розвитку щодо сприяння розвитку державного розвитку закупівель України. Реалізація положень цього Меморандуму дозволить забезпечити розвиток та розширення співробітництва з ЄБРР з метою підвищення конкурентності, прозорості в процесі управління закупівлями, формування сталої законодавчої бази в цій сфері, підвищення інституційного потенціалу української сторони для вироблення ефективної стратегії та планування закупівель, підвищення спроможності українських компаній брати участь та перемагати у міжнародних конкурсних торгах.

Все сказане дає змогу зробити висновок, що конструктивна робота з ЄБРР в рамках реалізації політики співробітництва, заснованої на вироблених спільними зусиллями сторін принципах, правилах та підходах, є відображенням спільного прагнення рівноправних партнерів консолідувати зусилля для досягнення максимального ефекту від співробітництва. На наш погляд, реалізація досить амбітної Стратегії діяльності ЄБРР в Україні на 2011 — 2014 роки дозволить досягти значних позитивних зрушень у реформуванні пріоритетних секторів економіки в рамках виконання Програми Президента України на 2010 — 2014 роки "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава".

Література:

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.06.2007 з 222-р, про Стратегію допомоги Україні ЄБРР на 2007 — 2009 роки. Електронний ресурс. — Режим доступу: www.rada.gov.ua
 2. Довідка щодо проектного портфеля МФО в Україні: [Електронний ресурс]: <http://www.me.gov.ua>
 3. Климко Г.Н., Блешмудт П.П. Співробітництво України з міжнародними фінансовими організаціями. / Г.Н. Климко, П.П. Блешмудт // Фінанси України. — 2000. — № 11. — С. 40—43.
 4. Ковбасюк Ю. В. Міжнародні фінансові організації в подоланні бідності в країнах з перехідними економіками / Ю.В. Ковбасюк // Вісн. УАДУ. — 2002. — № 4. — С. 166—171.
 5. Колосова В. П. Співробітництво України з міжнародними фінансовими організаціями / Колосова В.П. / Фінанси України. — 2008. — С. 53—61, 65—79.
- Стаття надійшла до редакції 23.04.2012 р.*